

5. Колонії західноєвропейських переселенців

З поселень західноєвропейських колоністів (німці, французи, голландці, швейцарці, австрійці та ін.) дотепер залишилося лише кілька українсько-німецьких селищ у Закарпатті. Перед Великою Вітчизняною війною в південних і західних областях УРСР проживала значна кількість нащадків колоністів - вихідців з країн Центральної і Західної Європи, переважно Німеччини.

Перебування **німців** на теренах сучасної України відоме з раннього середньовіччя. За часів княжої доби - це купці, духовні особи, працівники посольств, мандрівники. Галицько-волинські князі заохочували німецьку колонізацію різними привілеями, зокрема звільненням від податків, широким самоврядуванням тощо. Найбільше колоній виникає у містах Галичини. У XVI - XVII ст. на Наддніпрянщині і Лівобережній Україні з'являються німці - промисловці, ремісники, працівники деяких спеціалізованих галузей сільського господарства (садівництво, городництво, вівчарство тощо), і навіть у військових козацьких з'єднаннях. У XVIII ст. у великих містах, зокрема Києві, утворюються перші німецькі колонії з різних фахівців та урядовців. Чимало німців-ремісників працювало в той час на різних мануфактурах Правобережної України.

Перші шість компактних поселень були засновані німцями у 1763 - 1774 рр. в Борзнянському повіті Чернігівської губернії. Внаслідок "особливо пільгових умов", які були надані царським урядом західноєвропейським колоністам, кількість заснованих ними поселень швидко зростала, здебільшого в південних областях України. Лише у Приазов'ї з 20-х рр. - до середини XIX ст. було засновано 48 поселень. Більшість німецьких колоністів Південної України прибувала з аграрноперенаселених районів південно-західної Німеччини (Бадену, Вюртембергу, Ельзасу, Спфальцу), з околиць Данцига і з Західної Пруссії.

У XIX ст. досить значною була німецька колонізація на Волині. До початку 1860-х рр. тут з'явилося 139 поселень (близько 20 тис. осіб).

Західноєвропейські переселенці в своїх країнах здебільшого були селянами або представниками найбідніших верств міського населення. Серед них значний прошарок становили також сектанти (меноніти, сепаратисти та ін.), які зазнавали в країнах виходу переслідувань за релігійні переконання. У 1857 р. в Південній Україні питома вага західноєвропейських колоністів становила 3,25%.

Поряд з "аграріями" значний відсоток західноєвропейських колоністів становили мешканці міст, зокрема, ремісники, кравці, ткачі, каменярі, меблярі, друкарі, аптекарі. Німці відіграли помітну роль у промисловому розвитку південних міст, зокрема Одеси. Тут із найстаріших був завод мила і свічок Санценбахера, продукція якого користувалася попитом в усій Європі, заводи Й.Гена виробляли сільськогосподарську техніку. Серед осіб німецького походження в Україні було багато промисловців, діячів культури і мистецтва, вчених (хімік М.Бунге, ботанік Р.Траутфеттер, математик Г.Пфей, архітектори П.Шлейфер і Е.Брат, ректор Києво-Могилянської академії І.Гізель, мистецтвознавець Т.Ернст та ін.). В Одесі виріс видатний піаніст Святослав Ріхтер, в Луцьку – Ігор Стравинський. Нащадками німецьких колоністів Фальц-Фейнів у 1880-х рр. було закладено всесвітньо відомий заповідник "Асканія-Нова".

У Галичині і на Буковині перші поселення з'явилися у 80-х рр. XVIII ст. Їх кількість інтенсивно зростала після загарбання західноукраїнських земель Австро-Угорщиною.

Німецька колонізація Закарпаття розпочалася у XII - XIII ст. головним чином із Нижньої Саксонії. Подальші переселення відбувалися із теренів сучасної Австрії. До

початку ХХ ст. німці та австрійці становили три групи в Закарпатті: 1) Швабсько-франконські переселенці в районі Мукачевого; 2) Австрійці в долині ріки Тересьви - вихідці 70 - 80-х рр. ХVІІІ ст. із Зальцбурга і Штирії; 3) Німці з Чехії та Словаччини в районі Рахів-Ясиня і в селах басейну Латориці, північніше Мукачевого. Дві останні групи поселень не збереглися дотепер. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., в Україні проживало 33,3 тис. німців.

З інших західноєвропейських колоністів можна назвати **шведів** та **швейцарців**. Перші - вихідці з балтійського острова Даго, заснували в гирлі Дніпра с. Старошведське, другі - відому колонію Шабо у Буджаку. Обидва поселення відігравали помітну роль у господарському освоєнні краю.

Серед етнонімічних назв населених пунктів України з шведами пов'язано принаймні сім (Шведи, Шведівка, Старошведське та ін.). Досить часто зустрічається прізвище з коренем "швед" у реєстрі Війська Запорозького.

Дотепер ще в Україні залишилося кілька родин, нащадків шведських переселенців з острова Даго (тепер естонський острів Хийумаа), які у кількості близько 900 чоловік у 1782 р. заснували с. Старошведське в нижній течії Дніпра, поблизу м. Берислава. Згодом від нього утворилося "дочірнє" село - Клостендорф. Слід однак наголосити, що з початку заснування в цих селах жили не лише шведи - тут було чимало німців, фінів, литовців та поляків. Шведи, як і інші західноєвропейські колоністи, відіграли значну роль у господарському освоєнні краю (вівчарство, садівництво, шовківництво тощо).

Компактні шведські поселення на Півдні України проіснували до колективізації, коли органи радянської влади розпустили старе управління поселеннями. Тоді ж більша частина шведів висловила бажання реемігрувати до Швеції і згідно із спеціальною угодою між СРСР і Швецією 1929 р. їхнє бажання було задоволене. Хоча відомо також, що 237 осіб повернулося в Україну.